

Ктефан А. К.

Східноукраїнський університет імені Володимира Даля

Хромова В. С.

Східноукраїнський університет імені Володимира Даля

МОВНІ ЗАСОБИ МАНІПУЛЯЦІЇ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТА СТРАТЕГІЇ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ

Статтю присвячено аналізу перекладацьких стратегій, що застосовуються для відтворення англомовних маніпулятивних прийомів у політичному дискурсі українською мовою. Дослідження є актуальним з огляду на посилення ролі перекладу в умовах глобальної інформаційної протидії та необхідності адекватного розуміння маніпулятивних інтенцій іноземних політичних акторів. Методологія дослідження базується на порівняльному аналізі оригінальних текстів промов та їх опублікованих перекладів в українських ЗМІ, із застосуванням методів дискурс-аналізу та компонентного аналізу. Дослідження фокусується на двох основних групах маніпулятивних прийомів: лексичних та риторично-синтаксичних.

У статті вивчено переклад «навантаженої лексики», слів-ярликів та дисфемізмів з персоніфікацією відповідальності; встановлено, що перекладачі переважно вдаються до стратегій калькування або добору прагматичного еквівалента. Визначено, що при цьому ефективність відтворення маніпулятивного ефекту залежить від культурно-політичного контексту аудиторії: при перекладі культурно-специфічних ідіом ефект послаблюється, тоді як при перекладі конструкцій, що збігаються з українським внутрішнім дискурсом, ефект зберігається або навіть посилюється.

При аналізі риторичних засобів, зокрема надмірного спрощення та помилкової дихотомії, виявлено, що вони є найменш вразливими при перекладі. Визначено, що їхня маніпулятивна сила успішно зберігається при калькуванні, оскільки вони апелюють до універсальних когнітивних моделей.

В результаті дослідження визначено, що отримані результати мають практичне значення для вдосконалення підготовки перекладачів політичних текстів і можуть бути використані у навчальних курсах з політичної лінгвістики, перекладознавства та медіакомунікації, сприяючи формуванню критичного мислення при сприйнятті політичного дискурсу.

Ключові слова: політичний дискурс, перекладознавство, мовна маніпуляція, перекладацька стратегія, калькування, прагматичний еквівалент, надмірне спрощення, помилкова дихотомія, навантажена лексика.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та активної інтеграції України у світовий політичний простір адекватне розуміння іноземного політичного дискурсу набуває виняткового значення. Сучасна інформаційна доба характеризується інтенсивним обміном політичними меседжами, у яких мова виступає не лише інструментом комунікації, а й потужним засобом формування суспільної думки. Політична комунікація, особливо англомовна, що функціонує як *lingua franca* міжнародної дипломатії та медіапростору, часто містить імпліцитні засоби мовного впливу й маніпуляції, здатні визначати когнітивні орієнтири аудиторії.

Переклад такого дискурсу українською мовою є не просто актом мовної транскодифікації, а складним процесом ретрансляції, нейтралізації або модифікації маніпулятивного потенціалу, закладеного в оригіналі. Саме тому питання вибору перекладацької стратегії має ключове значення для забезпечення інформаційної безпеки та формування критично мислячої аудиторії. Від цього залежить, як українські реципієнти сприйматимуть висловлювання іноземних політичних акторів, наскільки вони будуть уразливими до маніпуляцій або, навпаки, здатними до аналітичного осмислення. Така перспектива визначає не лише наукову важливість дослідження прагматич-

них аспектів перекладу, а й його практичну цінність у контексті глобальної інформаційної взаємодії та комунікативного протистояння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми політичного дискурсу та мовного впливу перебувають у центрі уваги сучасної лінгвістики. Фундаментальними у цій галузі є праці Т. А. ван Дейка, який розглядає дискурс як інструмент вираження та відтворення ідеології, зокрема через стратегії «позитивної самопрезентації» (представлення «нас» у позитивному світлі) та «негативної презентації Інших» (представлення опонентів у негативному) [7]. Українські дослідники також активно вивчають цю сферу. Так, М. М. Прихода зазначає, що для політичної комунікації характерна перевага емоційного над раціональним, що створює сприятливий ґрунт для маніпуляцій [3, с. 46]. Водночас О. С. Воробйова та О. В. Іванова у своєму дослідженні підкреслюють перекладацький аспект проблеми, вказуючи, що маніпулятивні засоби (як-от метафори чи евфемізми) при перекладі часто втрачають свою емоційну силу [2].

Проте, виділити невіршені частини загальної проблеми можна таким чином: незважаючи на наявність ґрунтовних теоретичних праць з дискурс-аналізу [8] та окремих досліджень перекладацьких труднощів [2], бракує системного порівняльного аналізу конкретних перекладацьких рішень на актуальному матеріалі англо-українського політичного перекладу. Недостатньо вивченим залишається питання, як вибір перекладача (напр., калькування чи добір еквівалента) впливає на збереження чи втрату маніпулятивного ефекту культурно-специфічних прийомів в українському лінгвокультурному просторі.

Постановка завдання. Метою роботи є ідентифікація, аналіз та класифікація мовних засобів маніпуляції у промовах американських політичних лідерів (Дональда Трампа та Джо Байдена) та перекладацьких трансформацій, використаних для їх передачі.

Виклад основного матеріалу. Методологія дослідження базується на порівняльному аналізі оригінальних текстів промов (первинних джерел) та їх опублікованих перекладів в українських авторитетних ЗМІ (вторинних джерел). Аналіз ґрунтується на класифікації мовних засобів маніпуляції (зокрема лексичних та риторичних) та вивченні перекладацьких стратегій (калькування, добір прагматичного еквівалента, нейтралізація, компенсація).

Для аналізу ми виділяємо дві великі групи маніпулятивних прийомів: лексичні та риторично-синтаксичні. Лексичний рівень мови є одним з найпотужніших інструментів маніпулятивного впливу, оскільки вибір конкретного слова (лексеми) здатен сформувати у реципієнта необхідне емоційне ставлення до об'єкта, оминаючи раціональний аналіз. Маніпуляція на цьому рівні полягає не в денотативному (прямому) значенні слова, а в його конотативних нашаруваннях – асоціаціях, оцінках та емоційному заряді, що закріпилися за ним у певному культурному та політичному контексті. Дослідники вказують, що в політичному дискурсі емоційне часто домінує над раціональним [2, с. 47–48], і саме лексичні засоби є ключовим інструментом цього процесу.

Для нашого аналізу ми виділяємо дві найбільш репрезентативні групи лексичних маніпуляцій: «навантажену лексику» (*loaded words*), включно зі словами-ярликами, та дисфемізми.

«Навантажена лексика» – це слова або словосполучення, що мають сильний позитивний чи негативний емоційний заряд, який априорі надає висловлюванню необхідної маніпулятору оцінки. Їхня мета – миттєво викликати в аудиторії схвалення, осуд, страх чи солідарність.

Приклад 1: «Naked aggression» (Неприкрита агресія).

Матеріал аналізу: Промова Президента США Джо Байдена на 78-й сесії Генеральної Асамблеї ООН.

Оригінал (English): «If we allow Ukraine to be carved up, is the independence of any nation secure? I respectfully suggest the answer is no. We have to stand up to this naked aggression today and deter other would-be aggressors tomorrow.»

В ході аналізу маніпулятивного прийому було виявлено, що ключовим маніпулятивним елементом тут є прикметник *naked* (букв. «голий», «оголений»). У поєднанні зі словом *aggression* він виконує функцію емоційного підсилювача. Ця лексема усуває будь-яку неоднозначність чи простір для альтернативних трактувань (наприклад, «конфлікт», «спеціальна операція», «криза»). Прикметник *naked* маркує агресію як відверту, цинічну та безсоромну, подаючи її як незаперечний, об'єктивний факт, що не потребує доведення.

Переклад (Радіо Свобода): «Якщо ми дозволимо розчленувати Україну, чи буде захищена незалежність будь-якої нації? Я з повагою припускаю, що відповідь – «ні». Ми маємо протистояти цій

неприкритій агресії сьогодні і стримувати інших потенційних агресорів завтра» [1].

Проведемо аналіз перекладацьких стратегій:

Стратегія: Перекладач застосовує стратегію добіру прагматичного еквівалента (або, в інших термінологіях, функціонального аналога).

Результат: Словосполучення неприкрита агресія є усталеним (ідіоматичним) для українського політичного дискурсу і несе ідентичне емоційне та оцінне навантаження [1]. Перекладач не вдається до калькування («гола агресія»), а обирає варіант, який точно передає маніпулятивний задум оригіналу: представлення агресії як цинічної та очевидної. Перлокутивний (впливовий) ефект на українського читача повністю збережено.

Приклад 2: «*Witch hunt*» (Полювання на відьом).

Матеріал аналізу: Типова фраза-ярлик, яку Дональд Трамп неодноразово використовував у своїх публічних заявах та соціальних мережах для коментування розслідувань проти нього.

Оригінал (English): «This is the single greatest Witch Hunt of a politician in American history!»

В ході аналізу маніпулятивного прийому було виявлено, що використання ідіоми *witch hunt* є потужним прийомом «навішування ярлика» (labeling). Для американської аудиторії ця метафора має глибоке культурно-історичне коріння, відсилаючи до судів над відьмами в Салемі у XVII столітті. Цей образ миттєво викликає конотації:

Ірраціональність: Переслідування базується на істерії та забобонах, а не на фактах.

Бездоказовість: Обвинувачення сфабриковані.

Віктимізація: Об'єкт «полювання» є невинною жертвою. Таким чином, Трамп не спростовує звинувачення по суті, а маніпулятивно переводить дискурс з раціонального (аналіз доказів) в емоційний (співчуття невинній жертві ірраціональної юрби).

Переклад (Типовий для українських ЗМІ): «Це найбільше полювання на відьом проти політика в американській історії!»

Перейдемо до аналізу перекладацьких стратегій:

Стратегія: Використано стратегію калькування (дослівного перекладу) метафори.

Результат: Маніпулятивний ефект частково втрачається або модифікується. Хоча словосполучення «полювання на відьом» існує в українській мові та зрозуміле як «безпідставне переслідування» або «пошук ворогів», воно не має того ж потужного історичного якоря, що в американському контексті. Для українського реципієнта це

радше яскрава метафора, тоді як для американського – це пряма апеляція до історичної травми. Таким чином, лексично коректний переклад не здатен повною мірою відтворити глибину оригінального культурно-специфічного маніпулятивного коду.

На противагу евфемізмам, що мають на меті пом'якшити або завуалювати негативне явище, дисфемізми використовуються для його навмисного огрублення, приниження або подання у край негативному світлі. У політичному дискурсі дисфемізм часто слугує інструментом делегітимізації опонента.

Окремим ефективним прийомом, близьким до дисфемізму, є персоніфікація відповідальності – маніпулятивна техніка, що полягає у свідомому перенесенні відповідальності за складні, багатofакторні процеси (наприклад, війну, економічну кризу) з державної системи, ідеології чи нації на одну конкретну особу.

Приклад 3: «*Putin's war*» (Війна Путіна).

Матеріал аналізу: Промови Президента США Джо Байдена та їхнє висвітлення в українських медіа.

Оригінал (English): (Joe Biden, Warsaw Speech, 2023) «When President Putin ordered his tanks to roll into Ukraine, he thought we would roll over. He was wrong» [4]. (Ця риторика була послідовною, що призвело до широкого вжитку терміну «*Putin's war*» у західному дискурсі).

В ході аналізу маніпулятивного прийому було виявлено, що використання конструкції «*Putin's war*» (війна Путіна) є яскравим прикладом маніпулятивної персоніфікації.

1. Спрощення конфлікту: Складний міжнаціональний, імперіалістичний конфлікт зводиться до волі однієї особи.

2. Делегітимізація: Це представляє війну не як дію держави Росія чи російського народу, а як злочинний акт однієї людини, диктатора.

3. Маніпулятивна мета: Цей прийом має подвійну мету. По-перше, він створює чіткий, персоніфікований образ ворога, що значно легше для мобілізації громадської думки (протистояти «Путіну» простіше, ніж абстрактній «Росії»). По-друге, він потенційно залишає «вікно» для комунікації з російським народом, ніби відокремлюючи його від відповідальності за дії лідера.

Переклад (Радіо Свобода та інші ЗМІ): «За його словами [Байдена], війна Путіна зазнала провалу у своїй основній меті – зруйнувати Україну» [1].

Проведемо аналіз перекладацьких стратегій:

Стратегія: Перекладачі застосовують пряме калькування (дослівний переклад) присвійної конструкції.

Результат: Маніпулятивний ефект не просто зберігається, а посилюється. Це пов'язано з тим, що український внутрішній політичний дискурс також активно використовує цей самий прийом. Для української аудиторії ця конструкція є абсолютно органічною та звичною. У цьому випадку відбувається повний збіг маніпулятивних інтенцій автора оригіналу та очікувань цільової аудиторії перекладу [1].

Наступний потужний пласт маніпулятивних прийомів лежить не в семантиці окремих слів, а в самій структурі висловлювання (синтаксисі) та у використанні риторичних фігур. Ці прийоми часто спрямовані на спрощення складної політичної реальності, усунення небажаних альтернатив та представлення позиції автора як єдино можливої чи морально виправданої.

Однією з найпоширеніших технік у популістському політичному дискурсі є надмірне спрощення та його крайня форма – помилкова дихотомія. Цей прийом полягає в тому, що складна проблема, яка має багато аспектів та варіантів вирішення, штучно зводиться до бінарної опозиції («або/або», «чорне/біле», «ми/вони»). Аудиторії пропонується простий вибір, де одна з альтернатив очевидно є «правильною» або «сильною», а інша – «неправильною» або «слабкою».

Приклад 4: «Words» vs. «Actions» (Слова vs. Дії).

Матеріал аналізу: Промова Дональда Трампа на дебатах Генеральної Асамблеї ООН.

Оригінал (English): «Now it looks like they are just looking for the best wording and never follow through. Because words never stop wars – actions do.» [3]

В ході аналізу маніпулятивного прийому було виявлено, що це класичне надмірне спрощення. Трамп створює жорстку опозицію між «словами» (*words*) та «діями» (*actions*) [3].

Дискредитація інституції: Промовляючи в стінах ООН, головної дипломатичної платформи світу (де «слова» є основним інструментом), він прямо знецінює її діяльність, називаючи її неефективною.

Популістська апеляція: Прийом апелює до «здорового глузду» («досить базікати, час діяти»), що знаходить відгук у аудиторії, втомленої від бюрократії.

Невизначеність «дій»: Маніпуляція полягає в тому, що під «діями» (*actions*) автор може мати

на увазі будь-що, вигідне йому (силові рішення, одноосібні санкції, вихід з угод), але представляє це як єдину ефективну альтернативу «балаканині».

Переклад (Радіо Свобода): «Зараз виглядає так, що шукають щонайкращих формулювань і ніколи їх не виконують. Бо слова не зупиняють війни – їх зупиняють дії» [3].

А тепер проведемо аналіз перекладацьких стратегій:

Стратегія: Застосовано пряме калькування синтаксичної структури.

Результат: Повне збереження маніпулятивного ефекту. Афористична, лаконічна та антитетична побудова фрази ідеально відтворюється українською мовою. Популістський та антидипломатичний посил оригіналу передано без втрат [3].

Висновки. У ході проведеного дослідження було досягнуто поставленої мети: ідентифіковано ключові лексичні та риторичні засоби маніпуляції у сучасному англomовному політичному дискурсі та проаналізовано перекладацькі стратегії, що застосовуються для їх відтворення українською мовою.

Аналіз практичного матеріалу (промов Д. Трампа та Дж. Байдена) дозволив дійти таких висновків:

Домінуючою перекладацькою стратегією при відтворенні маніпулятивних лексичних та риторичних конструкцій є калькування (дослівний переклад). Ця стратегія застосовувалася при перекладі ідіом (*witch hunt*), дисфемізмів (*Putin's war*), а також риторичних протиставлень (*words vs. actions; respond vs. look the other way*). Рідше перекладачі вдаються до добіру прагматичного еквівалента (*naked aggression* – неприкрита агресія), який точно відтворює функціональне навантаження оригіналу.

Ключовим висновком дослідження є те, що ефективність перекладу маніпулятивного прийому прямо залежить від збігу або розбіжності культурно-політичного контексту аудиторії оригіналу та аудиторії перекладу. Застосування однієї й тієї ж стратегії (калькування) призводить до діаметрально протилежних результатів:

Втрата або послаблення ефекту відбувається при перекладі культурно-специфічних реалій. Так, ідіома *witch hunt* (полювання на відьом), будучи калькованою, втрачає свій потужний історичний маніпулятивний якір для українського читача, сприймаючись радше як загальна метафора.

Збереження або посилення ефекту спостерігається тоді, коли перекладена конструкція потра-

пляє у підготовлений ґрунт і збігається з домінуючим внутрішнім дискурсом. Так, калька війна Путіна (*Putin's war*) не просто зберігає, а й посилює маніпулятивний ефект, оскільки ця рамка (фрейм) активно використовується і в самій Україні.

Риторичні прийоми, засновані на універсальних логічних операціях, таких як помилкова дихотомія та надмірне спрощення (сильний/слабкий, дії/слова), виявилися найменш вразливими при перекладі. Їхня маніпулятивна сила успішно зберігається при калькуванні, оскільки вони апелюють до базових когнітивних моделей, спільних для обох лінгвокультур.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у розширенні об'єкта аналізу. Зокрема, науковий інтерес становить вивчення перекладу маніпулятивних прийомів у зворотньому напрямку (з української мови англійською), що є особливо актуальним для української воєнної дипломатії. Окремої уваги потребує аналіз стратегій нейтралізації маніпуляцій – випадків, коли перекладач свідомо відмовляється від ретрансляції маніпулятивного ефекту, а також дослідження невербальних та просодичних засобів (інтонація, паузи) при усному перекладі політичних промов.

Список літератури:

1. Байден на Генасамблеї ООН: не можна втомлюватися від України, її слід підтримувати до здобуття справедливого миру. Радіо Свобода. 19.09.2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-bayden-oon-ukrayina-pidtrymka/33132469.html> (дата звернення: 04.11.2025).
2. Особливості мовно-маніпулятивного впливу за різних типів політичного дискурсу. *Актуальні проблеми політики*. 2016. № 58. С. 46–54. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/58_2016/6.pdf (дата звернення: 04.11.2025).
3. «Слова не зупиняють війни – їх зупиняють дії» – Трамп розкритикував ООН на дебатах Генасамблеї. Радіо Свобода. 23.09.2025. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-tramp-krytyka-oon/33538755.html> (дата звернення: 04.11.2025).
4. President Biden Delivers Remarks in Warsaw, Poland Transcript. Rev.com. 21.02.2023. URL: <https://www.rev.com/transcripts/president-biden-delivers-remarks-in-warsaw-poland-transcript> (дата звернення: 04.11.2025).
5. Remarks by President Trump to the 74th Session of the United Nations General Assembly. The White House Archives. 24.09.2019. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-74th-session-united-nations-general-assembly/> (дата звернення: 04.11.2025).
6. United States of America | General Debate, 78th Session. UN General Assembly. 19.09.2023. URL: <https://gadebate.un.org/en/78/united-states-america> (дата звернення: 04.11.2025).
7. Van Dijk T. A. Ideology and Discourse Analysis. *Journal of Political Ideologies*. 2006. Vol. 11(2). pp. 115–140. URL: <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/06/Teun-A.-van-Dijk-2006-Ideology-and-Discourse-Analysis.pdf> (дата звернення: 06.11.2025).

Ktefan A. K., Khromova V. S. LINGUISTIC MEANS OF MANIPULATION IN POLITICAL DISCOURSE AND STRATEGIES FOR THEIR TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

The article is devoted to the analysis of translation strategies used to render English-language manipulative techniques in political discourse into Ukrainian. The research is relevant given the increasing role of translation in the context of global information warfare and the need for an adequate understanding of the manipulative intentions of foreign political actors.

The research methodology is based on a comparative analysis of original speech texts and their published translations in Ukrainian media, using discourse analysis and componential analysis methods. The study focuses on two main groups of manipulative techniques: lexical and rhetorical-syntactic.

The article examines the translation of «loaded words», «labels», and dysphemisms involving the personification of responsibility; it was established that translators predominantly resort to strategies of calquing or selecting a pragmatic equivalent. It was determined that the effectiveness of reproducing the manipulative effect in such cases depends on the cultural and political context of the audience: the effect is weakened when translating culturally specific idioms, whereas it is preserved or even enhanced when translating constructs that align with Ukrainian internal discourse.

In the analysis of rhetorical devices, particularly oversimplification and false dichotomy, it was found that they are the least vulnerable in translation. It was determined that their manipulative power is successfully preserved through calquing, as they appeal to universal cognitive models.

As a result of the study, it was determined that the obtained results have practical significance for improving the training of political text translators and can be used in academic courses on political linguistics, translation studies, and media communications, contributing to the formation of critical thinking in the perception of political discourse.

Key words: *political discourse, translation studies, linguistic manipulation, translation strategy, calquing, pragmatic equivalent, oversimplification, false dichotomy, loaded words.*

Дата надходження статті: 06.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025